

A Phenomenological Study of the Narratives of Resistance and Martyrdom from the Perspective of Martyrs' Families in the Twelve-Day Sacred Defense between Iran and Israel

Masoomeh Zibaeinejad

Assistant Professor ,Department of Psychology and Counselling, Farhangian University, P.O. Box 14665-889,Tehran, Iran.

Fatemeh Ghaseminaei

Assistant Professor, Department of Health and Family, Faculty of Family, Alzahra University, Tehran, Iran

Zahra Amanollahi

Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran

Extended Abstract:

1. Literature Review

In the course of human history, the quest for a meaningful and well-ordered life has remained a persistent concern. Within religious worldviews, this quest acquires a distinctive form through the articulation of life's ultimate purpose, the nature of existence, and the meaning of death. In Islamic thought, life and death are understood as interconnected dimensions of a divine trial, oriented toward human perfection and the realization of the role of humankind as God's vicegerent on earth. Within this framework, martyrdom and resistance emerge not merely as individual acts or historical events, but as existential, moral, and socio-cultural phenomena deeply embedded in believers' identity and way of life.

The twelve-day war between Iran and Israel represents a novel and multifaceted phenomenon—compressed in time, complex in operational dimensions, and highly visible for the younger generation—culminating in the martyrdom of prominent scientific, military, and civilian figures. Despite its significance, little is known about how families of martyrs interpret and narrate the continuity of the culture of resistance and martyrdom in such a contemporary context. This study seeks to address this gap by exploring the lived experiences of martyrs' families regarding the sustaining components of resistance and martyrdom culture.

* Corresponding Author: z.amanollahi@alzahra.ac.ir

How to Cite: Zibaeinejad, M., Ghaseminaei, F., Amanollahi, Z. (2027). A Phenomenological Study of the Narratives of Resistance and Martyrdom from the Perspective of Martyrs' Families in the Twelve-Day Sacred Defense between Iran and Israel, *Journal of Counseling and Psychotherapy Culture*, 18(69), 149-170. DOI: 10.22054/qccpc.2026.88920.3537

Original Research

Accepted: 08/02/2026

Revised: 01/02/2026

Received: 16/10/2025

ISSN: 2345-6051

eISSN: 2476-6178

Research Question(s)

How do families of martyrs from the twelve-day Iran–Israel war perceive and interpret the key factors contributing to the continuity of the culture of resistance and martyrdom?

2. Literature Review

Previous studies on martyrdom have primarily focused on theological interpretations, historical analyses, political martyrdom, and collective memory formation. Research in Islamic contexts has examined martyrdom as a religious ideal, a socio-political symbol, and a mechanism of identity construction. Other strands of literature have highlighted the role of families—particularly mothers—in transmitting meanings of sacrifice and devotion across generations. However, much of the existing literature remains theoretical or macro-level, with limited attention to the lived, experiential meanings constructed by martyrs' families in contemporary conflicts. Moreover, the twelve-day war constitutes a relatively new, hybrid, and multidimensional event, for which comparable empirical precedents are scarce. Consequently, there is a notable gap in phenomenological studies that investigate how families of martyrs conceptualize resistance, martyrdom, and their continuity within everyday life.

3. Methodology

This study adopted a qualitative approach grounded in interpretive phenomenology to explore the lived experiences of martyrs' families. Participants consisted of 15 families of martyrs from the twelve-day Iran–Israel war, selected through purposive and criterion-based sampling. Data were collected via in-depth, semi-structured interviews, allowing participants to articulate their meanings, interpretations, and emotional narratives freely. The analysis followed Diekmann, Tanner, and Allen's seven-step hermeneutic phenomenological method, emphasizing contextual interpretation, thematic coherence, and the cultural-religious background of participants. Rigor was ensured through prolonged engagement, member checking, peer debriefing, and transparent documentation of analytic steps.

4. Results

Data analysis resulted in the identification of one core theme, nine main themes, and seventy-six subthemes. The core theme was conceptualized as “a God-centered lifestyle grounded in divine ontology”, within which resistance and martyrdom were understood as meaningful extensions of lived faith. The main themes included: a life philosophy oriented toward truth, conscious insight and informed choice, active agency in the pursuit of justice, altruism and prioritization of collective welfare, the divine origin of martyrdom, living a martyr-like life, the

family as a تربیتی (educational-formative) school of martyrdom, reinforcing factors in the culture of martyrdom, and barriers to sacrifice and martyrdom-seeking.

Participants' narratives revealed that martyrdom was perceived not as a sudden or isolated act, but as the culmination of a lifelong process of ethical commitment, spiritual growth, and social responsibility.

5. Discussion

The findings indicate that, from the perspective of martyrs' families, resistance and martyrdom are deeply embedded within a holistic worldview that integrates ontology, ethics, and social action. This perspective challenges reductionist interpretations that frame martyrdom solely as political reaction or emotional extremism. Instead, martyrdom is narrated as an existential trajectory rooted in meaning-making, divine purpose, and conscious agency. The results also highlight the central role of families as active agents in preserving, transmitting, and actualizing the culture of resistance across generations, particularly in the face of cultural erosion, media warfare, and value dilution.

6. Conclusion

This study demonstrates that the continuity of resistance and martyrdom culture, as experienced by martyrs' families, is contingent upon a God-centered lifestyle grounded in divine ontology and lived through conscious choice, justice-oriented agency, and collective responsibility. By foregrounding lived experience, this research contributes to a deeper, culturally grounded understanding of martyrdom beyond abstract theorization. The findings offer valuable implications for cultural, educational, and policy-oriented initiatives aimed at sustaining meaningful resistance narratives within contemporary Islamic societies.

Acknowledgments

The researchers express their sincere gratitude to all the participants who shared their profound experiences, as well as to everyone who assisted in the conduct of this study.

Keywords: Resistance, Martyrdom, Families of Martyrs, Twelve-Day Sacred Defense Between Iran and Israel, Phenomenology.

بررسی پدیدارشناسانه روایت مقاومت و شهادت از دیدگاه خانواده‌های شهدا در دفاع مقدس ۱۲ روزه ایران و اسرائیل

استادیار گروه آموزش روان‌شناسی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹ - ۱۴۶۶۵
تهران، ایران

معصومه زیبایی نژاد

دکتری مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

فاطمه قاسمی نیائی

استادیار گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

زهرا امان‌اللهی *

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تجارب زیسته خانواده‌های شهدای دفاع مقدس دوازده روزه ایران و اسرائیل پیرامون مفهوم مقاومت و شهادت بود. روش پژوهش حاضر پدیدارشناسی تفسیری بود. در این روش با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند با ۱۵ خانواده شهید در جنگ دوازده روزه مصاحبه شد و با استفاده از رویکرد دیکلمن و همکاران (۱۹۸۹) نتایج در دسته‌های مضامین اصلی و فرعی در حول محور مضامین هسته‌ای طبقه‌بندی شدند. مضامین اصلی به دست آمد بر مبنای مفاهیم مقاومت و ایثار عبارت بودند از: فلسفه زندگی بر محور حق؛ بصیرت و انتخاب آگاهانه؛ عاملیت و میل به برقراری عدالت؛ ایثار و ارجحیت صلاح خلق؛ منشأ و ریشه شهادت؛ شهیدوارانه زیستن؛ مکتب و کانون تربیت شهید؛ عوامل تکمیل گر در فرهنگ شهادت و موانع ایثار و شهادت‌طلبی که حول محور هسته مرکزی سبک زندگی خدامحور مبتنی بر هستی‌شناسی الهی شکل گرفتند. چنین پژوهش‌هایی می‌تواند در شناخت جهان‌بینی و سبک زندگی شهدا، به‌عنوان اسطوره‌های مانای فرهنگی مؤثر بوده و ترسیم گر ساختار و شیوه اجرای برنامه‌ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه انقلابی ایران باشد.

کلیدواژه‌ها: مقاومت، شهادت، خانواده‌های شهدا، دفاع مقدس دوازده‌روزه ایران و اسرائیل، پدیدارشناسی.

مقدمه

در درازای تاریخ، هیچ‌گاه انسان از اندیشه و آرزوی بهتر زیستن فارغ نبوده و همواره برای دست یافتن به زندگی بهتر و سامان‌یافته‌تر، در تلاش بوده است. این آرزو در جوامع بشری گونه‌ها و جلوه‌های مختلفی داشته است. آشکارترین نمود و مصداق آن را می‌توان در اندیشه خلق زندگی بارور با دورنمای بهشت ابدی توصیف کرد که هر یک از دانشمندان و اندیشه‌ورزان بزرگ تاریخ به ترسیم آن پرداخته‌اند. این هدف در اندیشه‌های دینی جلوه‌ای خاص یافته و در پرتو آن معنای زندگی و جهان ابدی نمایان شده است (رحمانی منفرد، ۱۳۹۴). پرسش از ارزش زیستن و معنای برخاسته از آن در فرهنگ دینی به صورت کاملاً برجسته و مرتبط باهدف بعثت انبیاء، اغراض خلقت الهی و همراه با تبیین غایت شناختی هستی و آفرینش به خصوص خلقت انسان مطرح بوده است. ادیان نوعاً پس از آن که ماهیت ارزش والا را به ما قبولانند، به طرح نظریه‌ای جامع در خصوص آغاز و پایان زندگی انسانی و هدف زیستن نوع انسان پرداختند (شریعتی، ۱۳۹۲؛ پیشگر و همکاران، ۱۳۹۸). در چنین نگاهی زندگی و مرگ، آغاز امتحان الهی برای محقق ساختن رسالت انسان به عنوان خلیفه الهی بوده و با مفاهیم مادی‌گرایانه قابل طرح و بحث نمی‌باشند (رحمانی منفرد، ۱۳۹۴؛ نوروزی و همکاران، ۱۴۰۲).

در دیدگاه اندیشمندان مسلمان، مرگ امری وجودی است؛ زیرا مرگ انتقال از عالمی به عالم دیگر و از منزلی به منزل دیگر است. نفس این انتقال، یک امر وجودی است و دو طرف انتقال دنیا و آخرت نیز از امور وجودی هستند؛ بنابراین، به واسطه مرگ آدمی در هیچ‌یک از موقعیت‌هایش -یعنی در هنگام مرگ و پس از مرگ- در عدم قرار نمی‌گیرد، بلکه نحوه هستی و حیات او تغییر می‌پذیرد و نه بیشتر. پس مرگ امری عدمی نیست؛ بلکه یک حقیقت کاملاً وجودی است (سید و کیلی، ۱۳۹۸). در تعالیم دینی اسلام نه تنها مرگ امری است که خبر از وجود می‌دهد بلکه کیفیت مرگ نیز احوالات وجودی آدمی را نمایان ساخته و جایگاه وی را در عالم دگر معین خواهد کرد. والاترین کیفیت مرگ در اندیشه دینی اسلام، زمانی است که مؤمن جان خویش را در راه احقاق ارزش‌های الهی فدا کرده و عنوان شهید می‌یابد. شهید در فرهنگ اسلامی کسی است که در راه اهداف عالی اسلامی به انگیزه برقراری ارزش‌های واقعی بشری کشته شود. شهید کسی است که برای هدفی مقدس تلاش می‌کند و جان خویش را نیز در راه همین هدف با خداوند متعال معامله می‌کند. شهادت معامله‌ای است که در یک طرف آن انسان و در طرف دیگر آن خداوند قرار دارد و انسان در چنین معامله‌ای با نثار جان خویش در راه یکی از اهداف عالی الهی، به مقام شهادت نائل می‌شود (مرادی، ۱۴۰۰). این نوع از مرگ با خودکشی مورد نهی قرآن متفاوت بوده و در عقاید دینی اسلام فردی که علی‌رغم نعمت الهی و حیات ارزشمند، به خودکشی

اقدام می‌کند، جهنم در انتظار اوست^۱ (سوره نسا، آیه ۲۹ و ۳۰). از سوی دیگر شهید و داستان‌های شهدا به‌طور مداوم در جوامع روایت می‌شوند و به‌عنوان یک جزء مرکزی در افسانه‌های ملی گرایانه نمایان می‌شود که در آن شهید مظهر قدرتمندی از ملت و اهداف عمومی آن است. چنین روایت‌هایی در دل جامعه می‌توان به نماد شهید و شهادت قدرت داده و آن را به اسطوره تبدیل نماید. شهید می‌تواند به خلق روایت حقیقت از طریق وفاداری‌های خود دست زند (شها تا^۲، ۲۰۲۲). روح یک شهید مسلمان با نبردهای اولیه محمد و پیروانش آغاز شد. مردن در راه خدا جوهره شهادت مسلمانان را در خود دارد: «فکر نکنید کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند، مرده‌اند. بلکه آن‌ها با پروردگارشان زنده‌اند و روزی دریافت می‌کنند». این و دیگر آموزه‌های اسلامی درباره شهادت به‌شدت با حوادث تاریخی اولیه در اسلام، مانند نبردهای بدر، احد و دیگر نبردها گره خورده است. این خود نمونه‌ای واضح از چگونگی نقش اساسی رویدادهای سیاسی و نظامی در توسعه سنت‌های اسلامی است، شهادت با گره خوردگی در اهداف سیاسی و اجتماعی با محوریت قانون الهی در پی تغییر بافت حاکم بر جامعه و جلوگیری از انحرافات به سمت وسوی الهی است (سرجانی^۳، ۲۰۲۵).

علاوه بر مفهوم رستگاری اخروی شهادت که توسط سنت‌های بزرگ دینی رواج یافته است، شهادت سیاسی زندگی‌ای فراتر از قبر به شهید می‌بخشد، نه با وعده زندگی ابدی یا رستگاری، بلکه با تضمین نقشی پایدار در خاطره جمعی یک جامعه برای شهید. ایجاد جایگاه موفق یک شهید سیاسی نیاز به چند عنصر دارد: مرگ، تقدس و انتقال. تنها زمانی که این سه عنصر حداقل به‌اندازه‌ای وجود داشته باشند، می‌توانیم از یک شهادت سیاسی به‌عنوان یک واقعیت برقرار شده سخن بگوییم. شهادت سیاسی شامل یک سری ادعاهای مورد مناقشه درباره یک فرد یا افراد توسط اعضای یک جامعه در طول زمان است. درواقع، شهیدان بر این باورند که: «این مرگ‌ها به‌ویژه برای درک اینکه ما به‌عنوان یک ملت که هستیم، معنادار هستند؛ آن‌ها چیزی ضروری برای تاریخ، یا هویت، یا شخصیت ما را تجسم می‌کنند.» چنین ادعاهایی در مقابل تفسیرهای دیگر، چه درون جامعه و چه بین جامعه و دیگران ساخته می‌شوند و داستان فرهنگی قدرتمندی را به وجود می‌آورند که گذشته و حال را پیوند می‌زند و همبستگی جمعی را تقویت می‌کند (مورفی^۴، ۲۰۲۳). گفتمان شکل گرفته حول محور شهادت در جوامع اسلامی با عنوان «فرهنگ شهادت» ترویج می‌یابد. فرهنگ شهادت یکی از شاخصه‌های اصلی جهاد و مبارزه حق علیه باطل است که زمینه تاریخی آن به شهادت در صدر اسلام و غزوات پیامبر و در قیام امام حسین و

۱ وَ لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا، وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَ ظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَ كَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

2 Shehata, A

3 Surjányi, D

4 Murphy, A. R

یارانش به اوج خود می‌رسد. این فرهنگ در عصر معاصر با انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) مجدد شعله‌ور شد و تبدیل به گفتمانی قدرتمند در راه احقاق حق و مبارزه با مستکبر زمانه شد. در این گفتمان ملت با پشتوانه الهی قیام می‌کنند و با اتکال به قدرت لایتناهی خداوند متعال در مقابل قدرت‌های مادی غرب و شرق می‌ایستند، ایثار می‌کنند و شهید می‌شوند تا استقلال خود را از شرق و غرب بازپس گیرند (قاسمی، ۱۳۹۷).

در گفتمان شهادت، شهید با ایثار خود در برابر ظلم ایستادگی کرده و خون او مایه رهایی ملت مظلوم و رنج‌دیده خواهد بود. در این گفتمان شهادت، تسلیم و از بین رفتن نبوده بلکه نمادی از مقاومت و ایستادگی است. مقاومت به تمامی عکس‌العمل‌هایی اطلاق می‌گردد که ممکن است به شکل تدابیر اجرایی و بازدارنده باشد و گروه یا سازمان یا فردی در رویارویی با تهدیدها، خطرهای تجاوزهای خارجی یا داخلی با آن رویه‌رو شود. برای شکل‌گیری فرهنگ مقاومت و شهادت به مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی نیاز است که از مکتب و آیین هر ملت و قومی نشئت می‌گیرد. فرهنگی که بیانگر معیارها، ارزش‌ها، ضابطه‌ها و نمایشگر کارمایه‌ها و مبناها است که بدون فهم، درک و تفسیر آن شهادت و مقاومت معنا نمی‌یابد (رسالت، سعدی پور و نجاتی حسینی، ۱۴۰۲). مقاومت و شهادت در اندیشه سیاسی شیعه، عامل نجات‌بخش و یک هدف راهبردی تلقی می‌شود که خاستگاه آن اعتقادات و باورهای دینی مردم مسلمان است. حضور این دو عنصر در حیات سیاسی و اجتماعی مسلمانان نقش برجسته‌ای در به وجود آوردن هویت دینی، فرهنگی و بومی مسلمانان داشته و در هر دوره‌ای که از آن غفلت شده، بیچارگی و ذلت را به دنبال داشته است (ناظمی اردکانی و خالدیان، ۱۳۹۷).

بنا به آنچه مطرح شد فرهنگ شهادت و مقاومت در دل جهان‌بینی دینی اسلام، نماد تحقق ارزش‌های الهی و مبارزه با انحراف و ظلم است و این مبارزه با معنایی مؤمنان و با حیات طیبه و اخروی آنان گره‌خورده، لذا این امر تنها امری اخروی نبوده؛ بلکه با هویت، منیت و کنش‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی مسلمان در ارتباط تنگاتنگ بوده تا جایی که دشمنان پی‌درپی به دنبال نفوذ و تضعیف فرهنگ مقاومت و شهادت در جوامع اسلامی بوده تا با نابودی ارزش‌ها و هویت آنان، زمینه را برای سلطه، استعمار و القای ارزش‌های خویش در جوامع اسلامی هموار سازند. پژوهش‌های گذشته نشان داده‌اند که فرهنگ شهادت و مقاومت نه تنها به عنوان یک تجربه فردی و دینی، بلکه به عنوان یک پدیده اجتماعی و هویتی در جوامع اسلامی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. مطالعات کیفی و تاریخی بر خانواده‌های شهدا در جنگ‌های ایران و عراق نشان داده‌اند که خانواده‌ها با تداوم یاد و آموزه‌های شهدا، ارزش‌های الهی و هنجارهای اخلاقی را به نسل‌های بعد منتقل کرده و نقش مهمی در شکل‌دهی به هویت دینی و اجتماعی ایفا می‌کنند (بهزاد، ۱۳۹۷؛ ناظمی اردکانی و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین پژوهش‌های جامعه‌شناختی حاکی از آن است که شهادت به عنوان یک نماد اخلاقی و اجتماعی، می‌تواند انگیزه مقاومت

جمعی و مشارکت فعال در مسائل سیاسی و فرهنگی را در میان اعضای جامعه اسلامی تقویت کند و موجب انسجام و پایداری اجتماعی شود (پریزاد و هاشمی منفرد، ۱۳۹۹). با این حال، جنگ دوازده روزه ایران و اسرائیل به عنوان یک پدیده تازه، با ابعاد چندگانه زمانی، عملیاتی و موقعیتی، تجربه‌ای نسبتاً نو و کمتر پژوهش شده برای نسل جدید محسوب می‌شود (ابراهیمی قوم، ۱۴۰۴) و از این رو پیشینه پژوهشی مستقیمی درباره دیدگاه خانواده‌های شهدای این جنگ در دسترس نیست. از این رو با توجه به اهمیت این مسئله و رخداد‌های اخیر در جنگ دوازده روزه ایران و اسرائیل و شهادت جمعی از ارکان اثرگذار علمی، نظامی و غیرنظامی در جامعه ایرانی، پرسش اصلی این پژوهش این است که «مؤلفه‌های اثرگذار در تداوم فرهنگ مقاومت و شهادت از منظر خانواده‌های شهدای جنگ دوازده روزه چیست؟»

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ روش‌شناسی از نوع کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی تفسیری انجام شد تا تجربه‌های زیسته خانواده‌های شهدای جنگ دوازده روزه ایران و اسرائیل در زمینه مقاومت و شهادت از منظر خود آنان به طور عمیق و با تمرکز بر معنا و تفسیر فردی مورد تحلیل قرار گیرد. این رویکرد امکان می‌دهد تا پدیده‌ها نه تنها به عنوان واقعیت‌های عینی، بلکه در سطح تجربه ذهنی و بافت فرهنگی و ارزشی شرکت‌کنندگان فهمیده شوند و درک پژوهشگر از ماهیت و علت مقاومت و شهادت بر اساس روایت‌های شخصی خانواده‌ها شکل گیرد (هایدگر، ۱۹۶۲؛ ون مانن، ۲۰۱۴). میدان پژوهش شامل خانواده‌های شهدایی بود که شهید پیش از شهادت در مسیر آرمان‌های اسلامی و مقاومت فعال بوده و سوابق اجرایی مرتبط داشت. با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و معیارمند، ۱۵ خانواده انتخاب و در پژوهش شرکت داده شدند. فرایند مشارکت بخشی تا دستیابی به اشباع مفهومی ادامه یافت، به طوری که مصاحبه‌های جدید مفاهیم و مضامین تازه‌ای ارائه نکردند. گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و عمیق انجام شد. هر مصاحبه حدود ۴۵ دقیقه طول کشید و در فضایی محرمانه و با رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان صورت گرفت؛ شرکت‌کنندگان در هر مرحله حق داشتند مصاحبه را ترک کنند. پژوهشگر با طرح پرسش‌های باز و انعطاف‌پذیر، امکان بیان آزاد تجربیات و بازنمایی روایت‌های شخصی را فراهم ساخت. نمونه‌ای از سؤالات مصاحبه عبارت بودند از: «تجربه شما از مقاومت و ایثار شهید در زندگی روزمره چه بوده است؟»، «چگونه شهادت عزیزتان بر باورها، ارزش‌ها و هویت خانوادگی اثر گذاشت؟»، «چه عوامل فرهنگی، اجتماعی یا دینی موجب تقویت روحیه مقاومت و شهادت شده‌اند؟» و «موانع و چالش‌های تداوم فرهنگ مقاومت از نظر شما کدام‌اند؟».

تحلیل داده‌ها با استفاده از روش هفت مرحله‌ای دی‌کلمن، تانر و آلن (۱۹۸۹) انجام شد که بر اصول پدیدارشناسی هایدگری مبتنی است. پژوهشگر ابتدا متن مصاحبه‌ها را چندین بار مطالعه کرد و بافت و معناهای ظریف روایت‌ها را شناسایی کرد. در گام بعد، خلاصه‌های تفسیری برای هر مصاحبه نگارش شد و کدهای اولیه و درون‌مایه‌ها استخراج گردید. سپس پژوهشگر با بازگشت به متن‌ها، تناقضات و ابهامات را اصلاح و کدها را تطبیق داد. مرحله بعد شامل شناسایی الگوهای بنیادین و اتصال درون‌مایه‌ها به تم‌های اصلی و فرعی بود تا تحلیل نهایی با ارائه گزیده‌های منتخب از متن مصاحبه‌ها تدوین شود. برای اعتبار و پایایی، اجماع کدگذاران به کار گرفته شد و سه استاد دانشگاه علامه طباطبائی تحلیل‌های نهایی را بررسی و تأیید کردند. درنهایت، نسخه تحلیل برای شرکت‌کنندگان ارسال شد تا اطمینان حاصل شود که بازنمایی روایت آنان دقیق و منطبق با دیدگاهشان است و سوء تفاهمی رخ نداده باشد؛ و قابل تفسیر ارائه گردد. این روش امکان بررسی تغییرات فردی و روند اثر برنامه را در سطح هر شرکت‌کننده فراهم کرد و نشان‌دهنده اثربخشی برنامه آموزشی بود. در این پژوهش، پیش از آغاز مصاحبه‌ها، هدف مطالعه و نحوه استفاده از داده‌ها به صورت شفاف برای شرکت‌کنندگان توضیح داده شد و رضایت آگاهانه کتبی از آنان اخذ گردید. به شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که اطلاعات آنان به صورت محرمانه نگهداری شده و در گزارش نتایج از هر گونه مشخصات هویتی اجتناب خواهد شد. همچنین شرکت‌کنندگان از حق انصراف در هر مرحله از پژوهش بدون هیچ پیامدی برخوردار بودند. در فرآیند تحلیل و گزارش نتایج، تلاش شد روایت‌ها به گونه‌ای بازنمایی شوند که امانت‌داری معنایی و احترام به تجربه زیسته خانواده‌ها حفظ گردد.

یافته‌های پژوهش

شرکت‌کنندگان پژوهش شامل ۱۵ نفر از همسران شهدای جنگ ۱۲ روزه بودند که از نظر سنی، شغلی و ساختار خانوادگی تنوع مناسبی داشتند. دامنه سنی مصاحبه‌شوندگان بین ۱۸ تا ۶۰ سال بود و بیشترین فراوانی به گروه سنی ۳۰ تا ۴۵ سال (حدود ۵۳٪) تعلق داشت. از نظر شغلی، خانه‌داران بیشترین سهم (۲۷٪) را داشتند و پس از آن معلمان و دانشجویان هر یک با ۲۰٪ قرار گرفتند. از نظر تعداد فرزندان، بیشترین فراوانی مربوط به خانواده‌های دارای دو فرزند (۴۰٪) بود. همچنین سه نفر از مشارکت‌کنندگان (۲۰٪) تجربه شهادت هم‌زمان بیش از یک عضو خانواده را گزارش کردند. جزئیات اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: اطلاعات جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

ردیف	سن	شغل	تعداد فرزندان خانواده	سابقه خدمت شهید
۱	۲۵	خانه‌دار	بدون فرزند	۱۲ سال
۲	۳۲	خانه‌دار	بدون فرزند	۱۲ سال
۳	۳۱	خانه‌دار	دو فرزند	۱۰ سال
۴	۴۵	حوزوی	سه فرزند	۲۵ سال
۵	۴۶	حوزوی	دو فرزند	۲۵ سال
۶	۳۶	استاد دانشگاه	سه فرزند	۱۵ سال
۷	۵۵	استاد دانشگاه	چهار فرزند	۳۰ سال
۸	۶۰	خانه‌دار	چهار فرزند	۳۰ سال
۹	۴۵	فعال اجتماعی-فرهنگی	دو فرزند	۲۷ سال
۱۰	۴۴	معلم	دو فرزند	۱۷ سال
۱۱	۳۶	معلم	دو فرزند	۲۳ سال
۱۲	۱۸	دانشجو	سه فرزند	۳۰ سال
۱۳	۲۶	دانشجو	سه فرزند	۲۹ سال
۱۴	۲۷	دانشجو	دو فرزند	۳۵ سال
۱۵	۳۰	معلم	چهار فرزند	۳۱ سال

تحلیل داده‌های حاصل از ۱۵ مصاحبه عمیق، به استخراج ۹ مفهوم اصلی و ۷۶ مضمون فرعی انجامید که در نهایت حول یک مضمون هسته‌ای سامان یافت. این مضمون هسته‌ای، «سبک زندگی خدامحور مبتنی بر هستی‌شناسی الهی» را به عنوان چارچوب معنایی حاکم بر روایت‌های خانواده‌های شهدا نشان می‌دهد. یافته‌ها بیانگر آن است که فهم مقاومت و شهادت در تجربه زیسته این خانواده‌ها در پیوندی معنادار با جهان‌بینی دینی و شیوه زیست مبتنی بر معنا شکل گرفته است. مضامین اصلی و فرعی به تفصیل در جدول ۲ ارائه شده‌اند.

جدول ۲: مضامین مرتبط با روایت مقاومت و شهادت از دیدگاه خانواده‌های شهدا در دفاع مقدس ۱۲ روزه ایران و اسرائیل

مضامین فرعی	مضامین اصلی	مضمون هسته‌ای
شناخت حق و اهداف الهی، باور به جهان آخرت، بی‌توجهی به اعتباریات دنیوی، باور به ارزش‌های الهی، ولایت‌مداری و باور به مهدویت، شناخت جایگاه خلیفه‌الله، پیوستار رشد وجودی، فقر و نیاز ذاتی مخلوق، اتصال وجودی مخلوقات، فیض‌رسانی مستمر در عالم هستی	فلسفه زندگی بر محور حق	سبک زندگی خدامحور مبتنی بر هستی‌شناسی الهی؛ مضمون هسته‌ای مقاومت و اندیشه شهادت از منظر خانواده‌های شهدا
عدالت‌خواهی، استقلال‌طلبی، استکبارستیزی، شناخت دسیسه‌ها و نقشه‌های دشمن، ترسیم نقشه راه و توجه به موانع، آگاهی بخشی اجتماعی	بصیرت و انتخاب آگاهانه	

مضمون هسته‌ای	مضامین اصلی	مضامین فرعی
	عاملیت و میل به برقراری عدالت	عدالت تعادل و توازن هستی، شدت عمل در برابر دشمنان، رحمت و حمایت از مظلومین، عاملیت در راه تحقق عدالت، برتری عدالت بر منافع مادی
	ایثار و ارجحیت صلاح خلق	شناخت مصالح جمعی، پایداری در حفظ ارزش‌های انسانی، تسلیم‌ناپذیری، نفی جان در راستای ترقی جمعی، حفظ وحدت اجتماعی، عزتمندی، طاغوت ستیزی، جان‌فشانی در تداوم هویت ملی و فرهنگی، امر به معروف و نهی از منکر
	منشأ و ریشه شهادت	تحقق کلام و وعده الهی، هم هویت فردی و جمعی، اجتناب از تزلزل فرهنگی، باور به ارزشمندی آرمان‌های دینی، مبارزه با سلطه گری و زورگویی، برجسته کردن معنا و دلیل زیستن، یاری امام و ولایت، دفاع از میهن و سرزمین اسلامی، حفظ عزت و سرافرازی اسلام
	شهیدوارانه زیستن	مسیر و مقصد زیستن، تجلی کمالات انسانی، راه شکفتن حقیقت، میل و آرزوی نفی و اتصال به خالق، رؤیت وجه الله، رشد و بلوغ انسانی، ایجاد اثرات بزرگ جمعی، پیروزی بدون شکست، آشکار شدن چهره نفاق، رهایی از وحشت دشمن، اسطوره‌سازی و مانایی شهید، واسطه خلق با خالق، منشأ بی‌واسطه فیض الهی
	مکتب و کانون تربیت شهید	مسئولیت در برابر جایگاه شهادت، بر ساختن هویت و ماهیت خانواده‌های شهدا، تداوم مسیر و آرمان شهدا، حق مداری شهید بر دیگران، ذواباد بودن اثر شهادت، تسری پیام شهید در زندگی، شهادت محور حرکت در زندگی، منشأ پیوند و اشتراک جمعی، آماده‌سازی بستر شهادت، منشأ غرور و تحکیم پایگاه مستضعفین، وحدت جهانی و دوری از اختلافات، عامل شکست و وحشت کفار، جاودانگی مسیر حق در برابر باطل
	عوامل تکمیل گر در فرهنگ شهادت	ترویج فرهنگ عاشورایی، الگوسازی و الگوبرداری دینی، حجاب و عفت عمومی، دعا و عبادت، تزکیه نفس و دوری از انحرافات اخلاقی، عملکرد جهادی
	موانع ایثار و شهادت‌طلبی	دنیابگرایی و منفعت شخصی، نفاق و دودستگی، عدم آگاهی و پیروی از رویه دشمن، نفوذ انحرافات و سستی اراده، گفتمان سازی و جنگ رسانه‌ای، کم‌رنگ شدن ارزش‌های دینی و اخلاقی

سبک زندگی خدامحور مبتنی بر هستی‌شناسی الهی، مضمون هسته‌ای مقاومت و اندیشه شهادت

از منظر خانواده‌های شهدا

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مقاومت و اندیشه شهادت در روایت خانواده‌های شهدا، بر بستر یک سبک زندگی خدامحور مبتنی بر هستی‌شناسی الهی شکل گرفته است. در این چارچوب معنایی، شهید هستی را در مدار خالق تعبیر می‌کند؛ جهانی که دارای مبدأ و مقصدی الهی است و حرکت آن در مسیر تحقق حق و غایت معنا می‌یابد. انسان در این منظومه، به عنوان خلیفه الهی، واجد مسئولیتی وجودی برای تحقق ارزش‌ها و نظم حاکم بر هستی است و از طریق اتصال آگاهانه به این آغاز و انجام، به کنشگری معنادار در عالم دست می‌یابد. در این

نگاه، فیض‌رسانی مستمر در هستی از مسیر انسان شاهد و شهید تحقق می‌یابد و هر پدیده در جایگاه حقیقی خود بروز و ظهور پیدا می‌کند. بر همین اساس، مقاومت به مثابه راهی برای تحقق ارزش‌های حق و مبارزه با باطل معنا می‌شود و شهادت نه به عنوان تسلیم و نابودی، بلکه به منزله اوج مقاومت و تحقق وجود اصیل انسانی تفسیر می‌گردد؛ جایی که انسان رشد یافته با پیوند به منشأ حق، به سرافرازی و کمال وجودی دست می‌یابد. این مضمون هسته‌ای، چارچوب تبیینی تمامی مضامین اصلی و فرعی استخراج شده را شکل می‌دهد.

الف: فلسفه زندگی بر محور حق

فلسفه زندگی، به عنوان بنیان معرفتی و معنایی کنش‌های فردی، نقشی تمایزبخش در رفتار و انتخاب‌های شهید و خانواده‌های شهدا ایفا می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در مکتب شهادت، زندگی بر محور حق تعریف می‌شود و معنا می‌یابد؛ به گونه‌ای که شناخت اهداف الهی، باور به جهان آخرت به عنوان جهان اصیل، بی‌توجهی به اعتباریات دنیوی، ولایت‌مداری، باور به مهدویت، شناخت جایگاه خلیفه‌اللهی انسان و درک پیوستار رشد وجودی، عناصر مرکزی این فلسفه زیستن را تشکیل می‌دهند. در این نگرش، جهان مادی شأن ابزاری دارد و ارزش آن در میزان تقرب انسان به حق و فیض‌رسانی به مخلوقات سنجیده می‌شود. خانواده‌های شهدا، در امتداد این نگاه، زندگی را فرصتی برای تحقق ارزش‌های الهی و ارتقای وجودی می‌دانند و شهادت را امتداد طبیعی چنین زیستی تلقی می‌کنند. در همین راستا، مشارکت‌کننده شماره ۳ تجربه خود را این گونه روایت کرد: «بابا همیشه می‌گفت به این دنیا نچسبید که خیر نهایی در جهان آخرت و سفارش می‌کرد دنبال ارزش‌های راستین بریم و خودمون رو در مادیات و امور زودگذر غرق نکنیم»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۶ بیان داشت: «ایشون معتقد بودند باید طوری زندگی کنیم که هم خودمون رشد کنیم و هم به رشد خلق خدا کمک کنیم، اگر در این مسیر ایثار کنیم آن وقت می‌تونیم ادعا کنیم بندگی مون رو درست انجام دادیم». این مضمون نشان می‌دهد که فلسفه زندگی حق‌محور، زیربنای هستی‌شناختی مقاومت و شهادت در تجربه خانواده‌های شهداست و مستقیماً باهدف پژوهش در تبیین معنای این مفاهیم پیوند دارد.

ب: بصیرت و انتخاب آگاهانه

یافته‌ها حاکی از آن است که مقاومت و ایثار در تجربه زیسته شهدا و خانواده‌های آنان، حاصل انتخابی آگاهانه و مبتنی بر بصیرت است، نه کنشی تصادفی یا هیجانی. شهید و خانواده شهدا با شناخت عمیق از ارزش‌های حق، عدالت‌خواهی، استقلال‌طلبی، استکبارستیزی و آگاهی از دسیسه‌ها و نقشه‌های دشمن، مسیر مقاومت را آگاهانه برمی‌گزینند و بر همین مبنا از ارزشمندترین دارایی‌های خود، چون جان، خانواده، مال و آینده، در راه تحقق

باورهای خویش عبور می‌کنند. در این نگاه، ترسیم نقشه راه، توجه به موانع و مسئولیت آگاهی‌بخشی اجتماعی، از الزامات زیست مقاومتی است و شهادت نتیجه وفاداری به انتخابی آگاهانه تلقی می‌شود. در این زمینه، مشارکت‌کننده شماره ۷ تجربه خود را این گونه روایت کرد: «پدر همیشه اهل مطالعه بودند و به افراد پخته رجوع می‌کردند و می‌گفتند پایان همه تلاش‌ها باید به عدالت بشری و دفاع در برابر باطل ختم بشه»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۹ بیان داشت: «بابا تأکید می‌کرد کشور باید روی پای خودش بایسته تا مجبور نشیم برای نیازهامون دستمون رو جلوی کشورهای باطل دراز کنیم». این مضمون نشان می‌دهد که بصیرت، حلقه واسط میان فلسفه حق‌محور زندگی و کنش مقاومتی در مسیر شهادت است.

ج: عاملیت و میل به برقراری عدالت

در روایت مشارکت‌کنندگان، شهید کنشگری فعال و مسئول است که خود را عامل تحقق عدالت در هستی می‌داند. عدالت در این چارچوب، صرفاً یک مطالبه اجتماعی نیست، بلکه ارزشی غایی برای حفظ تعادل و توازن هستی تلقی می‌شود؛ به گونه‌ای که خیررسانی، حمایت از مظلومان، شدت عمل در برابر دشمنان و ترجیح عدالت بر منافع مادی، معنای مقاومت و شهادت را شکل می‌دهد. شهید با درک چنین مسئولیتی، خود را موظف می‌بیند که در مسیر تحقق عدالت جهانی و احقاق حق، نقش آفرین باشد و شهادت را عالی‌ترین کنش برای بازگرداندن نظم الهی به عالم بداند. در این راستا، مشارکت‌کننده شماره ۵ تجربه خود را این گونه روایت کرد: «یشون همیشه می‌گفتند خدا جهان رو با عدالت اداره می‌کنه و ما هم باید در همه کارهامون عدالت رو رعایت کنیم» و مشارکت‌کننده شماره ۹ افزود: «بابا معتقد بود اگر عدالت برقرار بشه، دیگه کودکی با ظلم از بین نمی‌ره و مظلومین تحت فشار نمی‌مونن». این مضمون، پیوند روشنی باهدف پژوهش در تبیین عدالت‌محوری نهفته در روایت مقاومت و شهادت دارد.

د: ایثار و ارجحیت صلاح خلق

ایثار، در تجربه خانواده‌های شهدا، به معنای ترجیح آگاهانه مصالح جمعی بر منافع فردی و نفی جان در راستای تعالی اجتماع است. در جهان‌بینی خدامحور، انسان زمانی به شکوفایی وجودی می‌رسد که در بستر اجتماع به مسئولیت خود عمل کند و با حفظ وحدت اجتماعی، عزت‌مندی، طاغوت‌ستیزی و امر به معروف و نهی از منکر، در مسیر صیانت از هویت انسانی و فرهنگی جامعه گام بردارد. شهید در این مسیر، آگاهی‌بخشی عمومی را وظیفه‌ای اساسی می‌داند و باور دارد که انحرافات اجتماعی، سرنوشت جمعی را تهدید می‌کند. در همین راستا، مشارکت‌کننده شماره ۱۱ تجربه خود را این گونه روایت کرد: «یشون همیشه تأکید می‌کردند از حال اجتماع

غافل‌نشینم، چون اگر فساد نفوذ کنه همه ما رو غرق می‌کنه»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۱۳ بیان داشت: «پدر معتقد بود جوان ایرانی نباید در پوچی و بی‌هویتی غرق بشه و برای حفظ عزت و هویت جوانان با تمام قوا ایستاد». این مضمون نشان می‌دهد که ایثار، نه کنشی فردی، بلکه راهبردی جمعی برای تداوم مقاومت و صیانت از کرامت انسانی است.

ر: منشأ و ریشه شهادت

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شهادت در روایت خانواده‌های شهدا، نه میل به نابودی، گریز از زندگی یا نفی هستی، بلکه تحقق غایی معنا و وفاداری به وعده الهی تلقی می‌شود. در این نگرش، شهادت برآمده از هم‌هویتی فردی و جمعی با آرمان‌های الهی است و ریشه در باور عمیق به ارزشمندی اهداف دینی، یاری امام و ولایت، دفاع از میهن و حفظ عزت و سرافرازی اسلام دارد. شهید با شهادت، از تزلزل فرهنگی و ارزشی جامعه جلوگیری می‌کند و با تبدیل شدن به نماد و اسطوره‌ای زنده، در برابر گفتمان‌های سلطه‌گر و منحرف ایستادگی می‌نماید. جان در این منظومه، تحفه‌ای الهی است که با تقدیم آن، انسان به لقای حق و سرافرازی وجودی دست می‌یابد. در این زمینه، مشارکت‌کننده شماره ۱۴ تجربه خود را این‌گونه روایت کرد: «پدر معتقد بودند شهادت بزرگ‌ترین هدیه الهیه و هرکسی لا یشک نیست، مگر اینکه برای تحقق وعده‌های خدا انتخاب شده باشه»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۱۵ بیان داشت: «بابا می‌گفت با شهادت که هدف زیستن روشن می‌شه و انسان می‌فهمه جان و مال و خانواده وسیله‌اند، نه مقصد». این مضمون نشان می‌دهد که منشأ شهادت، در پیوند عمیق میان معنا، ایمان و مسئولیت الهی ریشه دارد و شهادت اوج تحقق سبک زندگی خدامحور است.

ز: شهیدوارانه زیستن

در تجربه زیسته خانواده‌های شهدا، شهادت صرفاً نقطه پایان حیات زیستی تلقی نمی‌شود، بلکه «شهیدوارانه زیستن» به عنوان یک مسیر مستمر و الگوی زندگی معنا می‌یابد. این زیست، مبتنی بر حرکت در مسیر کمالات انسانی، شکفتن حقیقت، نفی خودخواهی و اتصال آگاهانه به خالق است و با ایجاد اثرات عمیق و پایدار جمعی، به پیروزی بدون شکست در برابر دشمن منجر می‌شود. در این نگاه، شهید نه تنها با شهادت، بلکه پیش از آن و در تمام شئون زندگی، واسطه فیض الهی و عامل خیررسانی به خلق است و پس از شهادت نیز، با مانایی پیام و راه خود، ابهت پوشالی دشمن را فرو می‌ریزد. مشارکت‌کننده شماره ۱۵ در این باره چنین روایت کرد: «پدر همیشه می‌گفت شهید هرگز نمی‌میره و راهش بعد از شهادت ادامه داره و می‌تونه همچنان واسطه خیر و فیض باشه»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۳ بیان داشت: «ایشون معتقد بودند از خون شهیده که دشمن جرأت گردن‌کشی رو

از دست می‌دهد و حق در جهان زنده می‌مونه». این مضمون نشان می‌دهد که شهیدوارانه زیستن، پیوندی عمیق میان حیات فردی، کنش اجتماعی و غایت الهی برقرار می‌کند و نقش محوری در تداوم فرهنگ مقاومت دارد.

س: مکتب و کانون شهید

یافته‌ها حاکی از آن است که شهید پس از انجام رسالت الهی خویش، به کانون و مکتبی زنده برای تربیت فردی و جمعی تبدیل می‌شود. در مکتب شهادت، مسئولیت‌های جدیدی برای خانواده شهدا و جامعه تعریف می‌گردد؛ به گونه‌ای که هویت فردی و جمعی، در سایه پیام و کنش شهید بازتعریف می‌شود. خانواده شهدا خود را متعهد به تداوم مسیر، آرمان‌ها و پیام شهید می‌دانند و با تسری این معنا به زندگی روزمره، در جهت ایجاد وحدت اجتماعی، دوری از اختلافات و مقابله با جبهه باطل گام برمی‌دارند. این اشتراک جمعی، زمینه‌ساز جاودانگی مسیر حق در برابر باطل تلقی می‌شود. در این راستا، مشارکت‌کننده شماره ۸ تجربه خود را این گونه روایت کرد: «بعد از شهادت ایشون، ما مسئولیت جدیدی پیدا کردیم؛ باید راهشون رو ادامه می‌دادیم و پیام شهید رو منتقل می‌کردیم»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۱ بیان داشت: «مکتب شهادت یعنی پیوند مستضعفین و تحکیم جبهه حق، خانواده شهید باید بستر این فرهنگ رو در جامعه گسترش بده». این مضمون نشان می‌دهد که شهادت، فراتر از یک کنش فردی، به مکتبی تربیتی و اجتماعی برای استمرار مقاومت بدل می‌شود.

ش: عوامل تکمیل گر در فرهنگ شهادت

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فرهنگ شهادت زمانی به گفتمانی غالب و پایدار تبدیل می‌شود که مجموعه‌ای از عوامل تکمیل‌گر، آن را در سطح فردی و اجتماعی پشتیبانی کنند. ترویج فرهنگ عاشورایی، الگوسازی دینی از ائمه اطهار و شهدای راستین، تقویت معنویت، حجاب و عفت عمومی، تزکیه نفس و عملکرد جهادی از جمله مؤلفه‌هایی است که به تثبیت و هژمونی این فرهنگ کمک می‌کند. در این چارچوب، شهادت به عنوان اوج هویت مؤمنانه، نه تنها قابل تبلیغ، بلکه قابل زیست و بازتولید در زندگی روزمره می‌شود. مشارکت‌کننده شماره ۲ در این باره چنین روایت کرد: «وقتی جامعه از انحرافات پاک بشه و فرهنگ عاشورا و عفت در دل مردم باشه، شهادت می‌شه آرزوی هر انسان عدالت‌خواه»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۶ افزود: «ایشون معتقد بودند جهاد فقط جنگ نیست، جهاد باید در همه رفتارهای ما دیده بشه تا فرهنگ ایشون و شهادت زنده بمونه». این مضمون نشان می‌دهد که فرهنگ شهادت نیازمند بسترهای فرهنگی، اخلاقی و عملی برای تداوم و اثرگذاری است.

ص: موانع ایثار و شهادت‌طلبی

در نهایت، یافته‌ها نشان می‌دهد که ایثار و شهادت‌طلبی با موانعی جدی در جهان معاصر مواجه است که عمدتاً از مسیر گفتمان‌سازی رسانه‌ای، دنیاگرایی، منفعت‌طلبی شخصی، نفاق و دودستگی اجتماعی عمل می‌کنند. نفوذ انحرافات فکری، سستی اراده، کم‌رنگ‌شدن ارزش‌های دینی و اخلاقی و جنگ نرم رسانه‌ای، زمینه تضعیف میل درونی به مقاومت را فراهم می‌سازد و جامعه را در برابر سلطه‌گری و استثمار آسیب‌پذیر می‌کند. در این زمینه، مشارکت‌کننده شماره ۱۰ تجربه خود را این گونه روایت کرد: «پدر همیشه می‌گفت مراقب گفتمان رسانه‌ها باشید، چون غفلت جوان‌ها از همین‌جا شروع می‌شه»؛ همچنین مشارکت‌کننده شماره ۱۴ بیان داشت: «یشون معتقد بودند اگر مراقبت نباشه، دودستگی جامعه رواز درون سست می‌کنه و جوان‌ها از مسیر ایثار دور می‌شن». این مضمون نشان می‌دهد که حفظ و بازتولید فرهنگ شهادت، نیازمند هوشیاری مستمر فرهنگی و مقابله فعال با موانع نرم و ساختاری است.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که روایت مقاومت و شهادت در تجربه زیسته خانواده‌های شهدا، در قالب یک منظومه معنایی منسجم و لایه‌مند قابل فهم است که ریشه در سبک زندگی خدامحور مبتنی بر هستی‌شناسی الهی دارد. در این منظومه، فلسفه زندگی بر محور حق، به عنوان بنیان ادراکی کنش شهید شکل می‌گیرد و از دل آن بصیرت و انتخاب آگاهانه، عاملیت فعال در تحقق عدالت و ایثار مبتنی بر ارجحیت صلاح خلق سربرمی‌آورد. این پیوستار معنایی، شهادت را نه به مثابه پایان حیات، بلکه به عنوان اوج تحقق معنا، تداوم کنش آگاهانه و پاسخی هستی‌شناختی به نسبت انسان با حق، باطل و مسئولیت الهی بازتعریف می‌کند. شهیدوارانه زیستن و بر ساخت مکتب شهادت، امکان تسری این معنا از سطح فردی به سطح جمعی و تاریخی را فراهم می‌سازد و خانواده‌های شهدا را به کانون‌های فعال بازتولید فرهنگ مقاومت بدل می‌کند. در عین حال، شناسایی عوامل تکمیل‌گر و موانع ایثار و شهادت‌طلبی نشان می‌دهد که این فرهنگ، پدیده‌ای ایستا و صرفاً احساسی نیست، بلکه فرآیندی پویا، نیازمند مراقبت فرهنگی، کنش جهادی مستمر و مواجهه آگاهانه با گفتمان‌های رقیب است. بر این اساس، مقاومت و شهادت در روایت خانواده‌های شهدا، نه یک واکنش مقطعی به بحران، بلکه شیوه‌ای از بودن، زیستن و معنا بخشیدن به حیات فردی و جمعی در افق حیات طیب و غایت الهی تلقی می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی تجارب زیسته خانواده‌های شهدای دفاع مقدس دوازده روزه ایران و اسرائیل پیرامون مفهوم مقاومت و شهادت بود. یافته‌ها نشان داد که مضامین اصلی شامل فلسفه زندگی بر محور حق، بصیرت و

انتخاب آگاهانه، عاملیت و میل به برقراری عدالت، ایثار و ارجحیت صلاح خلق، منشأ و ریشه شهادت، شهیدوارانه زیستن، مکتب و کانون تربیت شهید، عوامل تکمیل‌گر فرهنگ شهادت و موانع ایثار و شهادت‌طلبی همگی در ذیل یک مضمون هسته‌ای منسجم، یعنی «سبک زندگی خدامحور مبتنی بر هستی‌شناسی الهی» سامان می‌یابند. این یافته نشان می‌دهد که شهادت در نگاه خانواده‌های شهدا نه یک کنش منفصل یا واکنشی مقطعی، بلکه برآمده از یک نظام معنایی، ارزشی و زیستی یکپارچه است که از جهان‌بینی آغازشده و به کنش اجتماعی ختم می‌شود.

در تبیین مضامین «فلسفه زندگی بر محور حق» و «بصیرت و انتخاب آگاهانه»، نتایج پژوهش حاضر با مطالعاتی که شهادت را محصول ایمان راسخ، آگاهی دینی و انتخاب آگاهانه در مسیر حق می‌دانند همسو است (رزاقی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۳؛ لزگی و عبدی، ۱۴۰۱؛ نخعی و پیرچراغ، ۱۳۹۲). در این پژوهش نیز خانواده‌های شهدا تأکید داشتند که شهید با درک موقتی‌بودن جهان مادی و باور به آخرت، مسیر زندگی خود را بر اساس ارزش‌های الهی تنظیم کرده و با بصیرت نسبت به جبهه حق و باطل، آگاهانه هزینه‌های سنگین این انتخاب را پذیرفته است. این یافته، روایت‌های تقلیل‌گرایانه از شهادت به مثابه هیجان، احساس یا اجبار اجتماعی را به چالش می‌کشد و بر عقلانیت معنوی نهفته در انتخاب شهید تأکید می‌کند. مضامین «عاملیت و میل به برقراری عدالت» و «ایثار و ارجحیت صلاح خلق» نشان داد که شهید در تجربه زیسته خانواده‌ها، کنشگری فعال و مسئول است که در برابر ظلم و بی‌عدالتی موضعی منفعلانه ندارد. این یافته با ادبیات عدالت‌محور در اندیشه اسلامی و نیز تحلیل‌های جامعه‌شناختی ایثار دگرخواهانه همخوانی دارد (قریشی‌کرین و قربانی، ۱۳۹۷؛ نصیری و بختیاری، ۱۴۰۱؛ جعفری و رضایی‌لری، ۱۴۰۳). در این چارچوب، ایثار نه نفی خود، بلکه تعالی خویشتن در بستر اجتماع و ترجیح خیر جمعی بر منافع فردی معنا می‌یابد؛ امری که مقاومت را از یک واکنش نظامی صرف، به کنشی اخلاقی-تمدنی ارتقا می‌دهد. در ادامه، مضامین «منشأ و ریشه شهادت»، «شهیدوارانه زیستن» و «مکتب و کانون تربیت شهید» نشان داد که شهادت در نگاه خانواده‌های شهدا، تحقق وعده الهی، منبع هویت و بستر ساز تداوم معنا در زندگی فردی و جمعی است. این یافته با پژوهش‌هایی که شهادت را کامل‌ترین جلوه ایثار و شکلی از حیات جاودانه می‌دانند همسو است (پریزاد و هاشمی‌منفرد، ۱۳۹۹؛ شهااتا، ۲۰۲۲؛ نادم، ۱۴۰۱؛ شفیعی، ۱۴۰۴). شهید نه تنها با شهادت، بلکه با سبک زیست پیشین و اثرگذاری پسینی خود، به الگویی مانا برای جامعه تبدیل می‌شود و خانواده شهدا نیز به عنوان حاملان این مکتب، نقش فعالی در بازتولید فرهنگی مقاومت و حفظ انسجام اجتماعی ایفا می‌کنند؛ نکته‌ای که با دیدگاه‌های مطرح‌شده درباره نقش ایثار و شهادت در تحکیم هویت و تمدن اسلامی همخوانی دارد (جوهری، ۱۴۰۱؛ زمانی، ۲۰۲۵).

در نهایت، شناسایی «عوامل تکمیل‌گر فرهنگ شهادت» و «موانع ایشار و شهادت‌طلبی» نشان داد که این فرهنگ، پدیده‌ای پویا و آسیب‌پذیر است. گسترش معنویت، فرهنگ عاشورایی، تزکیه اخلاقی و کنش جهادی، به تقویت این گفتمان کمک می‌کند، در حالی که دنیاگرایی، نفاق، جنگ رسانه‌ای و تضعیف باورهای دینی از مهم‌ترین عوامل فرسایش آن به‌شمار می‌روند. این یافته با پژوهش‌هایی که انحطاط فرهنگ ایشار و شهادت را ناشی از غلبه جهان‌بینی مادی و تحریف ارزش‌ها می‌دانند همسو است (رنجبر و همکاران، ۱۴۰۰؛ طالبی، ۱۴۰۳؛ عزیزی و اکبرشاهی، ۱۴۰۲) و ضرورت مواجهه آگاهانه فرهنگی با این موانع را برجسته می‌سازد. بر اساس نتایج این پژوهش می‌توان گفت که مقاومت و شهادت در تجربه زیسته خانواده‌های شهدا، به مثابه سبکی از زندگی معنا می‌یابد که در آن هستی، انسان و کنش اجتماعی در افق الهی تفسیر می‌شوند. این فهم می‌تواند مبنای طراحی الگوهای آموزشی، تربیتی و فرهنگی مبتنی بر سبک زندگی شهدا قرار گیرد و در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. این پژوهش با تمرکز بر تجربه زیسته خانواده‌های شهدا تلاش کرد معنا و ابعاد مقاومت، ایشار و شهادت را در بستر سبک زندگی خدامحور استخراج کند؛ با این حال چند محدودیت مهم وجود دارد که باید در تفسیر یافته‌ها مدنظر قرار گیرد. نخست آنکه بسیاری از شهدای مورد مطالعه، افرادی شاخص و برجسته بودند و فقدان آن‌ها و بار عاطفی شدید فقدان، ممکن است روایت‌گری خانواده‌ها را تحت تأثیر احساس داغ و هیجان عاطفی شدید قرار داده باشد و بر شکل‌دهی به مضامین و تعبیر مصاحبه‌ها اثر گذاشته باشد. دوم اینکه برخی از اعضای خانواده در زمینه‌های شغلی با تجربه نظامی محدود قرار داشتند و این ممکن است باعث شده باشد برخی اطلاعات مرتبط با استراتژی‌ها و رخداد‌های میدانی به‌طور کامل و عمیق در دسترس پژوهشگر قرار نگیرد. با توجه به این محدودیت‌ها، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، علاوه بر خانواده‌ها، بازماندگان و شاهدان میدانی نیز به‌عنوان منابع تکمیلی مورد مصاحبه قرار گیرند تا ابعاد رخدادها و رفتارهای مقاومت و ایشار به‌صورت جامع‌تر بازنمایی شود. همچنین استفاده از روش‌های تلفیقی، بررسی اسناد و روایت‌های تاریخی می‌تواند به تعمیق و غنای تحلیل‌های کیفی کمک کند و امکان تعمیم بیشتر یافته‌ها را فراهم سازد.

ملاحظات اخلاقی پژوهش

در این پژوهش موارد زیر جهت رعایت اصول اخلاقی مدنظر قرار گرفت: تمامی اطلاعات جمع‌آوری‌شده از شرکت‌کنندگان به‌صورت محرمانه نگهداری شد و داده‌ها به‌صورت ناشناس تحلیل شدند. داده‌ها تنها برای اهداف پژوهشی مورد استفاده قرار گرفت. تمامی مراحل طبق دستورالعمل‌های اخلاقی انجام شد و هیچ‌گونه تحریف یا دستکاری در داده‌ها و نتایج پژوهش انجام نشد و تمامی تحلیل‌ها بر اساس داده‌های واقعی صورت

گرفت.

حمایت مالی

این پژوهش، هیچ حمایت مالی دریافت نکرده است.

سهم نویسندگان

تمام نویسندگان در تمامی مراحل این پژوهش، از جمله طراحی پژوهش، جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل کیفی، نگارش پیش‌نویس اولیه، بازبینی‌های علمی و ادبی و آماده‌سازی نسخه نهایی مقاله مشارکت برابر داشته‌اند. هر یک از نویسندگان مسئولیت‌های متقابل در فرآیند پژوهش را به‌طور مشترک و هماهنگ بر عهده داشته و تمام تصمیم‌گیری‌ها به‌صورت جمعی انجام شده است. بدین ترتیب سهم تمامی نویسندگان در این مطالعه برابر و هم‌ارز است.

قدردانی

بدین‌وسیله از مشارکت‌کنندگان و همه افرادی که در انجام این پژوهش ما را یاری کردند، تقدیر و تشکر می‌نماییم.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می‌کنند که هیچ‌گونه تعارض منافع مالی، شخصی، سازمانی یا حرفه‌ای در رابطه با انجام این پژوهش و انتشار نتایج آن وجود ندارد.

ORCID

Masoomeh Zibaeinejad

Fatemeh Ghaseminaei

Zahra Amanollahi

<https://orcid.org/0009-0007-7732-7983>

<https://orcid.org/0000-0001-6948-4830>

<https://orcid.org/0000-0002-7051-4950>

منابع

- ابراهیمی قوام، صغری. (۱۴۰۵). نگارش تأملی به‌منابه ابزار پردازش روان‌شناختی و یادگیری انتقادی در مواجهه با بحران‌های بشری: مطالعه موردی جنگ ۱۲ روزه ایران و اسرائیل. *فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۷(۶۵)، ۱۱۹-۱۴۲. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2025.87867.3508>
- آقایی، عاطفه و خلیلی، محسن. (۱۳۹۷). تحلیل پدیدارشناسانه مدیریت بدن در بین دختران و زنان جوان شهر تهران سال ۱۳۹۶. *نشریه زن و مطالعات خانواده*، ۱۱(۴۱)، ۵۷-۷۲. https://journals.iau.ir/article_667253.html
- پریزاد، رضا و هاشمی منفرد، سیدجواد. (۱۳۹۹). تأثیر گفتمان شهادت بر ساخت هویت ملی. *سپهر سیاست*، ۷(۲۶)، ۱۸۱-۱۴۷. https://journals.iau.ir/article_678917.html
- پیشگر، زری؛ سمنون، مرتضی؛ سید هاشمی، محمد اسماعیل؛ شریفی، عنایت اله. (۱۳۹۸). معنای زندگی از نگاه اسلام و پیوند آن با سبک زندگی. *پژوهش‌های اعتقادی-کلامی*، ۹(۳۶)، ۲۴۷-۲۶۳. <http://kalam.saminattech.ir/Article/19236/FullText>
- جعفری، اکرم و رضایی لری، افسانه (۱۴۰۳). اوصاف شهید از دیدگاه قرآن و روایات، *مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی*، ۶(۵۹)، ۱۰-۲۵. <https://www.joias.ir/showpaper/4155135>
- جواهری، محمدرضا. (۱۴۰۱). اجر جهاد و مقاومت از گام نخست تا شهادت در حدیث امام رضا علیه السلام. *مطالعات بیداری اسلامی*، ۱۱(۲۴)، ۸۱-۱۰۲. <https://www.sid.ir/paper/1042369/fa>
- رحمانی منفرد، ندا. (۱۳۹۴). نگاهی به معنای زندگی در اسلام. دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنولوژی، ۲ اسفند، تهران. <https://civilica.com/doc/508321/>
- رزاقی زاده، سکینه؛ آرام، محمدرضا و ایزدی، مهدی. (۱۴۰۳). نقد و بررسی مفهوم شهید و شهادت در اسلام از دیدگاه اتان کلبرگ. *پژوهش دینی*، ۴۸، ۲۵۱-۲۷۳. [URL: http://pdmag.ir/article-1-2079-fa.html](http://pdmag.ir/article-1-2079-fa.html)
- رسالت، سهیلا؛ سعدی پور، اسماعیل و نجاتی حسینی، محمود. (۱۴۰۲). تحلیل گفتمان انقلاب اسلامی در برنامه‌های رسانه ملی با تأکید بر ارزش‌های مقاومت، ایثار و شهادت. *اسلام و مطالعات اجتماعی*، ۱۱(۱)، ۱۹۷-۱۶۵. [10.22081/JISS.2023.65082.1967](https://doi.org/10.22081/JISS.2023.65082.1967)
- رنجبر، فاطمه؛ خاجی، علی؛ عرقی زاده، حسن و نیکنام، محمدحسین. (۱۴۰۰). فرهنگ ایثار و شهادت بخش سوم: آسیب‌ها و تهدیدها و پیشگیری از آن‌ها. *نشریه بهداری رزمی دفاع مقدس و مقاومت*، ۴(۱)، ۴۸-۵۵. <https://civilica.com/doc/1695646/>
- سادات شفیعی، سمیه (۱۴۰۴). گونه‌شناسی اکتشافی مسائل اجتماعی مبتلابه همسران شهدا در نقش مادری از منظر فرزندانشان، *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۶(۶۳)، ۱۲۳-۱۵۵. <https://doi.org/10.22054/qjsd.2024.79006.2586>
- سید وکیلی، حمیدرضا. (۱۳۹۸). زندگی پس از مرگ از منظر صدرالمتألهین. *فصلنامه پژوهش‌های اعتقادی-کلامی*،

۱۱۱-۱۳۲، (۳۴)۹ <http://kalam.saminattech.ir/Article/19043/FullText>

شریعتمدار، آسیه و قاسمی نیائی، فاطمه. (۱۴۰۰). نقش تعاملی فرد-رسانه (مجازی غیردولتی) در زمینه اخبار مرگ بر استرس ادراک شده و مقابله با آن در دوران قرنطینگی بیماری کووید-۱۹. *روان‌شناسی سلامت*، ۱۰(۳۷)، ۴۴-۲۱.

<https://doi.org/10.30473/hpj.2023.61706.5412>

شریعتی، سیدصدرالدین. (۱۳۹۲). درآمدی بر سبک زندگی اسلامی در آیات و روایات. فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی،

۱۳(۱)، ۱-۱۰. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2013.6082>

طالبی، مجتبی (۱۴۰۳). آموزش و انتقال فرهنگ شهادت و ایثار به نسل جوان در جامعه اسلامی، *مجله پژوهش و مطالعات*

علوم/اسلامی، ۶(۵۸)، ۶۲-۶۶. <https://joisas.ir/showpaper/23873>

عزیزی، علیرضا و اکبرشاهی، رافعه (۱۴۰۲). ارتقای فرهنگ ایثار و شهادت در بین نسل جوان،

<https://civilica.com/doc/1948410>

قاسمی، بهزاد. (۱۳۹۷). ارزیابی تأثیر فرهنگ شهادت‌طلبی انقلاب اسلامی ایران در جهان اسلام و عرصه بین الملل.

مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۷(۲۸)، ۱۱۳-۹۱. [10.30479/PSIW.2019.9347.2357](https://doi.org/10.30479/PSIW.2019.9347.2357)

قریشی کرین، سیدحسن و قربانی، حسین علی. (۱۳۹۷). مقاله ترویجی بررسی گستره عدالت در وصیت‌نامه‌های شهدای

جنگ تحمیلی. *مطالعات دفاع مقدس*، ۴(۱۶)، ۶۲-۴۷. [20.1001.1.25883674.1397.4.4.3.4.47](https://doi.org/10.1001.1.25883674.1397.4.4.3.4.47)

لزگی، علینقی و عبدی، فریدون (۱۴۰۲). نقش بصیرت در حفظ و ارتقا و استمرار بخشی به فرهنگ ایثارگری و

شهادت‌طلبی در بین دانشجویان دانشگاه افسردی امام علی (ع). *پژوهشنامه علوم دفاعی*، ۸(۸۲-۶۷).

<https://civilica.com/doc/1929361/>

محمدباقر نادم، (۱۴۰۱). رفتارشناسی تربیت دینی در خانواده شهدا، *نشریه ره‌توشه*، ۳(۱۰)، ۵۱-۶۱.

https://rahtoosheh.dte.ir/article_72816.html

مرادی، تهمینه. (۱۴۰۰). بررسی ادبیات مقاومت و شهادت‌طلبی در کتب فارسی متوسطه دوم. *پژوهشنامه اورمزد*، ۵۷، ۴-

۲۱. <https://sid.ir/paper/968521/fa>

ناظمی اردکانی، مهدی و خالدیان، صفرعلی. (۱۳۹۷). مؤلفه‌های فرهنگی گفتمان مقاومت اسلامی در جهان اسلام.

مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۷(۲۶)، ۸۶-۵۹. <https://www.sid.ir/paper/259908/fa>

نخی، محمد و پیرچراغ، محمدرضا (۱۳۹۲). مبانی تربیتی شهادت در قرآن با نگاهی به تفاسیر فریقین، *نشریه مطالعات*

تقریبی مذاهب اسلامی (فروع وحدت)، ۹(۳۲)، ۴۸. <http://noo.rs/LcZqo>

نصیری، بهاره و بختیاری، آمنه. (۱۴۰۱). تبیین جامعه‌شناختی فرهنگ ایثار و شهادت. *دوفصلنامه شاهد اندیشه*، ۳(۱)، ۳۳-

<https://ensani.ir/fa/article/512866.68>

نوروزی، حسین، احمدی خلیل آبادی، الهه و عرفانیان، زهرا (۱۴۰۲). مرگ و زندگی پس از مرگ از دیدگاه قرآن،

روایات، احادیث و محققین علوم دینی. تهران: کتابناک. <https://fanuus.org/library>

References

- Bonsen, S. (2019). Dying for God?—The Meaning of Martyrdom. In *Martyr Cults and Political Identities in Lebanon: "Victory or Martyrdom" in the Struggle of the Amal Movement* (pp. 35-57). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-28098-7>
- Murphy, A. R. (2023). Theorizing political martyrdom: Politics, religion, death, and memory. *Political theology*, 24(5), 465-485. DOI: <https://doi.org/10.1080/1462317X.2022.2125118>
- Qutoshi, S. B. (2018). Phenomenology: A philosophy and method of inquiry. *Journal of education and educational development*, 5(1), 215-222.
- Shehata, A. (2022). Martyrdom in Early Islam: The Role of Martyrs' Mothers. *Journal of Social Science and Education Research Studies*, 2(7), 228-234.
- Shehata, A. (2022). Martyrdom in Early Islam: The Role of Martyrs' Mothers. *Journal of Social Science and Education Research Studies*, 2(7), 228-234.
- Surjányi, D. (2025). The Cult of Shahīds in Islamic Legal Theory as Opposed to Jewish and Christian Martyrdom. *Díké-A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport folyóirata*, 9(2), 113-131. DOI: <https://doi.org/10.15170/DIKE.2025.09.02.08>
- Tuffour, I. (2017). A critical overview of interpretative phenomenological analysis: A contemporary qualitative research approach. *Journal of healthcare communications*, 2(4), 52.
- Zamani, M. (2025). The Role of the Culture of Sacrifice and Martyrdom in the Creation of a new Islamic Civilization. *Language and Culture*, (33), 102-113.

استناد به این مقاله: زیبایی نژاد، معصومه، قاسمی نیائی، فاطمه، امان‌اللهی، زهرا. (۱۴۰۶). بررسی پدیدارشناسانه روایت مقاومت و شهادت از دیدگاه خانواده‌های شهدا در دفاع مقدس ۱۲ روزه ایران و اسرائیل، *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۸(۶۹)، ۱۴۹-۱۷۰. DOI: 10.22054/qccpc.2026.88920.3537

Counseling Culture and Psychotherapy is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.